

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999, GERMANY

December 2015, Volume 3, Issue 3, p. 1-10

OPINIONS ABOUT THE TURKISH MANUSCRIPTS IN EGYPT

MISIR'DAKİ TÜRKÇE EL YAZMALARI HAKKINDA GÖRÜŞLER¹

Abuzer KALYON² & Filiz KALYON³

ABSTRACT

Egypt, which hosted many civilizations throughout all periods of the history, now continues to attract interest and attention through the civilizations which lived in its lands especially the Pharaoh civilization. A person like Salahaddin-i Ayyûbî who arranged a lot of things in Egypt like education, religion and administrative work, is still being memorialized by the Egyptians. The works left from the Mamluk civilization are also important. The conquest of Egypt by Yavuz Sultan Salim helped this country to recover itself in sciences, trades and administrative work. Even today, Kavalalı Mahmat Ali Pasha is being praised by Egyptians and being sculptured as monuments. He became the governor of Egypt through the conquest by Yavuz Sultan Selim. With the Ottomans, Turkish culture popularity increased in Egypt. In the 20th century, important works published in Ottoman poetry genre. These works belong to mesdames who lived in the Cairo palace or in places which are near to the palace. Ottoman poetry Cheshmî Âfet Hanim Dîvânî was published by Associate Professor Semra Tunç. And one of the poets who lived in the same period at the Cairo palace Gulparî Hanim's Guldasta-i Hâtirât was published by Dr. Filiz Kalyon. In the same century, another important personality was Aisha Taymûrî who grew up in Cairo. Diwan of Aisha Taymûrî was published Assist Professor Abuzer Kalyon. There are many Turkish manuscripts in Egypt. These manuscripts are very important for researchers in Turkey.

Key Words: The General Egyptian Book, Ottoman Manuscript, Turkish Manuscript, Old books, Ottoman Literature.

ÖZET

Türklerin Mısır'daki tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Türkler yaşadıkları her dönemde Kahire başta olmak üzere Mısır'ın çeşitli şehirlerinde önemli eserler bırakmışlardır. Bu eserlerin pek çoğu günümüzde de ayaktadır. Tolunoğulları döneminde yapıp günümüze kadar gelen eserlerin sayısı az değildir. Kahire'deki Tolun Camii bu eserlerden olup tüm ihtişamıyla bugün de ayaktadır. Yavuz Sultan

¹ Mısır kütüphanelerinde bulunan Türkçe yazma eserlerle ilgili sayısal değerler Mısır Millî Kütüphanesi yazmalar bölümü araştırma görevlisi Hasan Muhammed Sahl'ın verdiği rakamlar doğrultusunda netleştirilmiştir. Kendisine teşekkür ediyoruz.

² Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, El-Ezher Üniversitesi Diller ve Tercüme Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, abuzerkalyon@gmail.com

³ El-Ezher Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü T.C. MEB Okutmanı, filizkalyon@gmail.com

Selim'in Mısır fethi Mısır-Osmanlı ilişkilerinde önemli gelişmelerin yolunu açmıştır. Mısır'da adı hiç unutulmayan devlet yöneticilerinden birisi hiç şüphesiz Mehmet Ali Paşa'dır. Mehmet Ali Paşa, kitaba, kütüphaneye ve ilim ehline verdiği değerle tanınan bir şahsiyettir. Matbaanın öneminin anlaşılmasıyla Kahire'de Bulak Matbaasının kurulması Mısır'da kitap konusunda önemli bir hareketlilik getirmiştir. Mısır'da gelişen Türk kültür ve edebiyatı içinde geçtiğimiz yüzyılda dîvân şiiri alanında önemli eserler verilmiştir. Bu eserler, Osmanlı döneminde Kahire sarayında ya da saraya yakın çevrede yetişen hanım şairlere aittir. Bu şairlerden Çeşmî Âfet Hanım Dîvânı, Doç. Dr. Semra Tunç tarafından, yayımlanmıştır. Yine aynı dönemin Kahire sarayındaki hanım şairlerinden birisi olan Gülperî Hanım'ın Güldeste-i Hâtırât'ı Dr. Filiz Kalyon tarafından yayımlanmıştır. Sözünü ettiğimiz yüzyılda dîvân şiiri sahasında Kahire'de yetişen önemli bir şahsiyet de Ayşe Teymûrî'dir. Türkçe dîvânı'nda pek çok dil ve edebiyat malzemesi bulunmaktadır. Dîvân, Dr. Abuzer Kalyon tarafından yayımlanmıştır. Mısır'la kültürel bağlarımızın önemli bir mirası da bu ülkenin değişik kütüphanelerinde bulunan yazma eserlerimizdir. Bu yazma eserlerimiz ülkemizdeki araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bu çalışma ile Mısır'ın değişik kütüphanelerinde bulunan Osmanlı yazma eserlerine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlıca Yazmalar, Mısır, Kahire, Eski kitaplar, Dîvân edebiyatı.

GİRİŞ

Türklerin Mısır'daki tarihi oldukça eskilere dayanmakta ve yaşadıkları her dönemde Kahire başta olmak üzere Mısır'ın çeşitli şehirlerinde önemli eserler bırakmışlardır. Bu eserlerin pek çoğu günümüzde de ayaktadır. Söz gelimi Tolunoğulları döneminde yapıp günümüze kadar gelen eserlerin sayısı az değildir. Kahire'deki Tolun Camii bu eserlerden olup tüm ihtişamıyla bugün de ayaktadır. Bu şekilde Mısır'da bulunan Osmanlı ve öncesi Türk eserlerinin sayısı oldukça fazladır. Bunların bir bölümü günümüzde bakımsızlıktan dolayı yıpranmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethinden sonra bölgeye yerleşip Osmanlıyı temsil eden idareciler kültürel bir çevre oluşturmuşlardır. Bu çevre her dönemde önemli şahsiyetler yetişmesini sağlamıştır.

Mısır'la tarihî ve kültürel ilişkilerimiz geçmişte olduğu gibi; bugün de devam etmektedir. Evliya Çelebi, Seyahatnâmesinin onuncu cildinde Mısır'ı anlatmıştır. Mısır'ın en önemli ve köklü eğitim kurumu olan El-Ezher Üniversitesinde binlerce Türk öğrenci eğitim görmüş ve görmeye devam etmektedir. İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un gönüllü sürgün yıllarını Kahire'de geçirdiği unutulmamalıdır. Aşağı yukarı altmış yıl öncesine kadar Mısır'ın Osmanlı asıllı devlet adamlarının ailelerinin pek çoğu yaz aylarını İstanbul'da kışları da Mısır'da geçirmiştir.

Mısır'daki kültürel varlığımızla ilgili çok önemli bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma, Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından hazırlanan "Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları"dır. Bu eser, Mısır'daki Türk kültürünün tanınması açısından önemli bir kaynaktır.

Mısır'da Osmanlı mensubu olup adı hiç unutulmayan devlet yöneticilerinden birisi de hiç şüphesiz Mehmet Ali Paşa'dır. Mısırlılar, Paşa'dan her fırsatta övgüyle söz etmektedirler. Kavalalı Mehmet Ali Paşa ailesi Mısır'da hep etkin olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın Valiliğe atandığı 1805 yılından itibaren Kral Faruk'un saltanattan uzaklaştırıldığı 1952 yılına kadar bu ailenin Mısır hâkimiyeti devam etmiştir. Ailenin günümüzde yaşayan fertleri ve yakınları

Cenevre, Kahire ve İstanbul'da yaşamaktadırlar. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da kültür-eğitim, sanayi ve tarım alanında yaptığı atılımlardan günümüzde de övgüyle söz edilmektedir. O, kitaba, kütüphaneye ve ilim ehline verdiği değerle tanınan bir şahsiyettir. Mısır Kütüphanelerinin kitaplarla dolu olmasının gizemini geçmişte Mehmet Ali Paşa'nın bıraktığı kültürel mirasın etkilerinde aramak hiç de yanlış olmaz. Matbaanın öneminin anlaşılmasıyla Kahire'de Bulak Matbaasının kurulması Mısır'a kitap konusunda önemli bir hareketlilik getirmiştir. Ekmeleddin İhsanoğlu ve Hatice Aynur, İslam dünyasında matbaanın kurulması hakkında şunları belirtmektedirler: "Osmanlı coğrafyasında, daha genel bir deyişle İslam dünyasında yazma kitap kültüründen basma kitap kültürüne geçişi sağlamış olan iki önemli matbaa bulunmaktadır: Bunlardan birincisi İstanbul'da, devlet desteğiyle 1727 yılında İbrahim Müteferrika tarafından kurulan ve onun adıyla tanınan 'Müteferrika Matbaası'; ikincisi ise Kahire'de, Vali Mehmed 'Ali Paşa'nın 1822 yılında kurduğu Bulak Matbaası'dır."⁴

Tarih, kültür ve edebiyatla ilgili pek çok kitap bu matbaada basılmıştır. Bulak'ta basılan kitapların en az birer örneği günümüzde de Mısır Millî Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Hemen şunu da belirtelim ki Bulak Matbaasında basılan bilimsel ve teknik kitapların sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur.

Günümüzde yazma ve matbu olarak on binin üzerindeki dinî, tarihî, coğrafi ve edebî eserimiz Mısır'ın farklı kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bu eserlerimizin pek çoğu maalesef bilim dünyasının istifadesine sunulamamıştır. Bu eserlerin özellikle de yazmaların araştırmacıların istifadesine sunulamayışının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekir... Tarihimiz ve edebiyatımızla ilgili bu eserler, Türkiye'den bilim çevrelerinin özellikle de Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgi ve katkılarını beklemektedir.

Mısır kütüphanelerinde bulunan yazma eserlerimizin Türkiye'de ve dünyanın değişik üniversitelerinde bulunan Türkoloji bölümlerinin araştırmacılarına açılması yolunda Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Hüseyin Avni Botsalı'nın büyükelçilik yaptığı dönemde Mısır'ın resmî kurumları nezdinde önemli temaslarda bulunduğunu biliyoruz. Büyükelçi Botsalı, İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesine katılmak için 6 Şubat 2013'te Kahire'yi ziyaret edecek olan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e Kahire'deki yazma eserlerimizden dijital bir kopya hediye etmek düşüncesindeydi. Bu düşüncesini bizimle paylaşan büyükelçimize, Kutadgu Bilig'in dijital bir kopyasının hediye edilebileceğini belirttik. Bu sebeple Mısır Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye (Mısır Millî Kütüphanesi) Genel Direktörü, Prof. Dr. Abdünnâsır Hasan Muhammed beyefendiyi ziyaret ettik. Mısır'da bulunan yazma eserlerin Türkiye'deki ilim çevrelerinin istifadesine sunulması ve neler yapılabileceği konusunda görüş alış verişinde bulunduk. Abdünnâsır beye, Türk Dili ve Edebiyatının anıt eserlerinden olan Kutadgu Bilig'in dünyadaki üç yazma nüshasından birisinin Kahire'de bulunduğunu söyledik. Bu nüshadan alınacak yüksek çözünürlüklü dijital bir kopyanın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e hediye edileceğini belirttik. Böylece dijital kopyayı Botsalı'ya

⁴ Ekmeleddin İhsanoğlu, Hatice Aynur, (2003) Yazmadan Basmaya Geçiş: Osmanlı Basma Kitap Geleneğinin Doğuşu (1729-1848) The Journal Of Ottoman Studies XXII (Osmanlı Araştırmaları XXII) İstanbul.

ulaştırdık. Büyükelçimiz de Kahire'yi ziyaretlerinde Sayın Abdullah Gül'e Kutadgu Bilig'in dijital kopyasını hediye ettiler. Bu gelişmelerden sonra Abdünnâsır Bey, bizlere jest yaparak Kutadgu Bilig'in Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'de bulunan nüshasını Babü'l-Halk'taki kütüphane ünitesinde Büyükelçi Hüseyin Avni Botsalı'nın da katıldığı bir törenle sergiye açtı. Ne var ki Kahire Emniyet Müdürlüğünün karşısında bulunan Darü'l-Kütüb'un Babü'l-Halk ünitesinin (Kahire Emniyet Müdürlüğünün 24 Ocak 2014 tarihinde feci bir terör saldırısı sonucu bombalanmasıyla) büyük bir bölümü kullanılamaz hâle geldi. Bu olaydan özel camlı bir bölmede muhafaza edilmekte olan Kutadgu Bilig herhangi bir zarar görmedi. Sergilendiği üniteden alınarak yazma eserlerin bulunduğu Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyyenin Nil nehri kıyısındaki merkezine kaldırıldı.

Mısır Millî Kütüphanesinde bulunan eserlerin birer dijital kopyasının alınıp Türkiye'ye getirilmesi yolunda Prof. Dr. Mustafa İsen'in de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği yaptığı dönemde önemli çabaları olduğunu biliyoruz. İsen'in bu konudaki önemli girişimi, 2008 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Mısır ziyaretinde gerçekleşmiştir. Mısır'ın o zamanki Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek de bu konu ile ilgilenmiştir. Ama daha sonra Mısır'daki olaylar sebebiyle Türkçe yazma eserlerin dijital kopyalarının Türkiye'ye getirilmesiyle ilgili herhangi bir gelişme olmamıştır. Yine aynı dönemde Türkiye ile Mısırlı yetkililer arasında yazma eserlerimiz konusunda bir protokol imzalanmış; ama somut bir gelişme sağlanamamıştır. Doğan Hızlan da Mısır'daki yazma eserler konusuna Hürriyet gazetesindeki köşesinde değinmiştir.⁵ Yukarıda isminden ve ziyaretimizden söz ettiğimiz Prof. Dr. Abdünnâsır Hasan Muhammed şimdi aynı görevde olmamakla birlikte; Türkçe yazma eserler konusunda önemli bilgi ve birikime sahiptir.

Mısır'daki Yazma Eserlerimizin Bulunduğu Kütüphaneler

Mısır'daki Türkçe yazma eserler değişik kütüphanelerde bulunmaktadır. Yazma eserlere kütüphanelerin dışında bazı koleksiyoncuların özel kitaplıklarında ve taşra belediyelerin depolarında da rastlanmaktadır. Geçmişte ilimle uğraşan değerli şahsiyetlerin vefatlarıyla özel kütüphanelerinde bulunan tüm kitaplarıyla birlikte nâdir Türkçe yazma eserler de ailenin geriye kalan fertleri tarafından bir şekilde elden çıkarılmaktadır. Bu işlem sırasında bazı yazmaların zarar gördüğünü olaya şahit olanlardan dinlemiştik. Belediyelerin depolarında bulunan yazma eserler mahiyetlerini bilmeyen yetkililer tarafından bina temizliği(!) esnasında zarar görmekte veya sıradan kitaplar olarak telakki edilip binadan çıkarılmaktadır. Bazı eserler de yetkililer tarafından çok önemli yazma eserler olabileceği düşüncesiyle işin ehli olan kimselere gösterilmektedirler. Bu şekilde bu eserlerin en azından bir bölümü kadirşinas kitap dostlarının tavsiyeleriyle Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyyeye (Mısır Milli Kütüphanesi) ulaştırılmaktadır. Darü'l-Kütuba getirilen yazmalar heba olma tehlikesinden kurtarılmaktadır.

Mısır Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe Elyazması Eserlerin Buldukları Yerleri Şu Şekilde Sıralamamız Mümkündür:

⁵ Doğan Hızlan, 13 Ocak 2008, Hürriyet Gazetesi

1- Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye (Mısır Millî Kütüphanesi)

Mısır Millî Kütüphanesi yani Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'de bulunan yazmalarla ilgili çok önemli bir katalog çalışması yapılmıştır. Bu çalışma, merhum Prof. Dr. Nasrullah Mübeşşir et-Tırazi ve merhum Prof. Muhammed İhsan Abdülaziz beyefendilerin sevk ve idare ettikleri bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Bu katalog Kahire Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu adıyla toplam 5 ciltten oluşmaktadır. İlk dört cilt eserlerin künye bilgilerini içermektedir. Beşinci cilt ise fihristtir. Bu sözünü ettiğimiz katalog, 1987-1992 yılları arasında basılmıştır. Toplam 5154 künyeyi içermektedir. Bu eserler, dinî-tasavvüfî, tarihî, dil ve edebiyatımızla ilgili önemli metinlerden oluşmaktadır. Anıt eserlerimizden olan Kutadgu Bilig, işte bunlardan sadece birisidir. Nasrullah Mübeşşir et-Tırazi ve Muhammed İhsan Abdülaziz hocalarla yardım aldıkları arkadaşlarının yorucu, uzun ve sabırlı çalışmalarının emeği olan beş ciltlik bu katalog, günümüzde de önemini korumaktadır. (Geçtiğimiz yıl, Nasrullah Mübeşşir Tırazi'nin oğlu Ali Muhammed Tırazi'yi evinde ziyaret ederek babasının kültür ve edebiyatımıza yaptığı hizmetlerden dolayı şükranlarımızı sunduk. Bu görüşmemizde rahmetli Tırazi'nin hastalık zamanları hariç günde yaklaşık on sekiz saat çalıştığını öğrendik. Mısır Millî Kütüphanesi tarafından geçmişte tek baskısı yapılan bu katalogun bugün mevcudu tükenmiş olup yeniden basımının yapılması ihtiyacı vardır.

Mübeşşir Tırazi'nin bu kataloğunda yazma eserlerimizin sayısı 5154 adet olarak görülmektedir. Bu rakam, kütüphanede 5154 yazma kitap olduğuna dair bir algıya sebep olmaktadır. Oysa durum böyle değildir. Bu 5154 sayısı risaleler de dâhil olmak üzere toplam rakamı göstermektedir. Bazı risaleler üç-beş sayfadır. Hatta yarım sayfa olan bir arz-ı hâl bile numaralandırılarak verilmiştir. Bu şekilde 5154 rakamını görenlerin çoğu, ilgili kütüphanede yaklaşık beş bin yazma kitabımız olduğu izlenimine kapılmaktadırlar. Bu yanlıştır. Buradaki toplam yazma eserlerimiz bir sayfalık olan arz-ı hâl ve üç-beş sayfalık risalelerin de dâhil olduğu kitap ciltleri esas alındığında üç bini geçmediğini tespit ettik. Ama eserler, belirttiğimiz gibi; yarım sayfalık arz-ı hâller de numaralandırılarak verildiğinden 5154 rakamı çıkmaktadır. Buradaki yazmalar hakkında Tırazi ve ekibinin hazırladığı katalog, eserlerin tespitinden oluşmaktadır. Eser tespitinden öte yazmaların ayrıntılı katalog ve tanıtımının yapılması gerekmektedir. Şurasını da belirtelim ki Tırazi ve ekibi çok zor şartlar altında dönemin kıt imkanlarıyla; hatta imkansızlıklarıyla bu kataloğu hazırlamışlardır. Geniş kapsamlı bir uğraşı ile yazmaların içerikleri konusunda ayrıntılı çalışmalar yapılabilir. Böyle bir çalışma Mısırlı ve Türk akademisyenlerin rehberliklerinde kurulacak uzman bir ekip tarafından yapılabilir.

Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'deki Eserlerimizle İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Sayısal bakımdan tüm yazmalar dâhil olmak üzere Mübeşşir et-Tırazi'nin kataloğundaki rakama göre 5154 adet; her bir kitap cildini muhtevasıyla birlikte düşündüğümüzde ise yaklaşık üç bin cilt olan yazmalarımıza ulaşım ile ilgili bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunları ve çözüm yollarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Türkiye'deki araştırmacılar, kataloğu gördükleri zaman eserin başında bulunan rakamı, yazarak esere ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu hatalı bir yoldur. Eser isminin başında bulunan rakam, ilgili eserin mikrofilm veya raftaki yazma numarası değildir. Söz konusu rakam, sadece eserin katalogda olan sıra numarasını göstermektedir. Bu rakam, asla esere ulaşmak için yeterli değildir. Yazmaya ulaşmak için; mutlaka eser ismi ile ilgili Mübeşşir Tırâzî'nin verdiği tespit bilgilerinin sonunda bulunan rakam mutlaka yazılmalıdır.
2. Adı geçen katalogdaki eser tespit bilgilerine, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının "yazmalargovtr" adresinden de ulaşılmaktadır. Mısır Milli Kütüphanesinden faydalanmak için Türkiye'den yapılan başvuruların bazılarında yaygın bir hata yapılmaktadır. Araştırmacılar, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sitesi "yazmalargov.tr" den hareketle eserin kayıtlı olduğu yer ve rakam konusunda yanlığya düşmektedirler. Şöyle ki yazmaların bir bölümü eskiden kullanılmakta olan Hidiv Kütüphanesinde bulunmaktaydı. Oysa bu yazmaların tamamı (Katalogdaki) artık Dârü'l-Kütübü'l-Kavmiyyede bulunmaktadır. Yani Türkiye'de bilindiği gibi; iki ayrı kütüphanede değil; tek kütüphanede bulunmaktadır. Türkiye'deki kayıtlar da güncellenmediği için sıkıntı yaşanmaktadır. Türkiye'deki kayıtlardan yani Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının "yazmalargovtr" adresinden hareketle esere ulaşmak isteyen birisi "Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları" ibaresinden hareketle Mısır'daki tanıdıklarına günümüzde olmayan bir kütüphaneden eser aratmaktadırlar. Hidiv Kütüphanesi ile Mısır Millî Kütüphanesindeki yazmalar aynıdır. Daha doğrusu, Hidiv Kütüphanesi kayıtları artık kullanılmamaktadır. Tüm yazmalar Dârü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'nin Nil nehri kıyısındaki binasında bulunmaktadır. Mikrofilmler de yukarıda sözünü ettiğimiz binada yani Babü'l-Halk'taki ünite de bulunmaktadır.
3. Mısır Millî Kütüphanesine direkt olarak Türkiye'deki veya Avrupa'nın bazı kütüphanelerinde olduğu gibi internet ortamında ulaşılıp ücret karşılığında yazma eser temin edilmesi mümkün değildir. Eserlere ulaşım, şahsen başvurularak veya Kahire'de yaşayan birilerinin aracılığıyla olmaktadır. Eserlere ulaşım derken; yazmanın kendisini görmek âdeta imkansızdır... Yapılacak yazılı izin başvurusunun kabulü ile bu mümkün olabilmektedir... Kütüphane kuralları gereği eserin orijinalinden bir araştırmacıya ayda sadece iki tane gösterilmektedir. (Bazı ayrıcalıklar hariç) Mısır Millî Kütüphanesinin Babü'l-Halk semtinde bulunan ünitesinde eserlerin sadece mikrofilmlerinden kopyalanan renksiz CD'ler alınabilmektedir. Bazı yazmalarımızın da mikrofilmleri bulunmamaktadır. Mikrofilm almak için ilgili ünite de bulunan bilgisayarlar taranmaktadır. Taramalarda bazı hatalarla karşılaştık. Söz gelimi "Vis ü Ramin"i tüm taramalarımıza rağmen bulamamıştık. Daha sonra kütüphanedeki bir çalışmamızda eserlerin kayıtlarını tek tek incelediğimizde "Vis ü Ramin" in Vis ü Zamin olarak kaydedildiğini gördük. Bu durumda ister istemez aklımıza Fuzûlî'nin kâtipler hakkında sarf ettiği sözler gelmektedir. Konuya Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu şu şekilde değinmiştir: "Fuzûlî'nin, yanlış kopya eden kâtipler hakkında söylediği dörtlüğu hicivde Dîvân şiirimizin incilerinden biridir. - Kalem olsun eli ol kâtib-i bed tahrîrûn / Ki fesâd-ı rakkamı sûrumuzu şûr eyler / Gâh bir harf sukûtuyla kılur nâdiri nâr / Gâh bir nokta

kusûruyla gözü kör eyler - *O kötü yazan kâtibin eli kalem gibi kurusun. Çünkü rakam yanlışıyla sevincimizi acı eyler. Bazen bir harf düşürerek "nâdir"i (az bulunan) "nâr" (ateş) eyler. Bazen bir nokta eksiği ile gözü kör eyler.*⁶ Karşılaştığımız söz konusu yanlışın düzeltilmesi için ünite yöneticiliğine müracaatta bulunduk. Bu şekilde yanlış kaydedilen bir eser için yüzlerce defa da tarama yapılırsa bulunma ihtimali yoktur. Bilgisayar ortamına yanlış yazılan eser isimlerinin fazla olduğu düşüncesindeyiz. Bu yanlışların düzeltilmesi için; Darü'l-Kütup yetkilileriyle ana dili Türkçe olan uzmanlar birlikte çalışabilirler. Şunu da hemen belirtelim ki Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'nin ana dili Türkçe olmayan uzmanlarının zor şartlarda bilgisayar ortamına Türkçe yazmaların isimlerini bu kadar az hata ile aktarmaları da takdire şayandır. Kütüphanenin mikrofilm ünitesindeki görevlilerin araştırmacılara her türlü kolaylığı gösterip yardımcı olduklarını da belirtmek istiyoruz. Ama mikrofilm bulunmayan veya mikrofilm iyi okunamayan (Pek çok eserin mikrofilm iyi okunamamaktadır.) eserlerin orijinalinden CD'ye aktarım için Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'nin ana ünitesine gidildiğinde ise yöneticilerin sıcak yaklaşımlarına karşın bazı alt birim görevlileri işleri oldukça zorlaştırmaktadırlar. İşin açıkçası eserin mikrofilm yoksa araştırmacı çok zor durumda kalmaktadır.

2- El-Ezher Kütüphanesi

El-Ezher Kütüphanesinde de çok sayıda Türkçe yazma eser yer almaktadır. Lügat-ı Şarkiye diye isimlendirilen ünite de 935 eser var. Bu eserlerin tamamı Türkçe değil; Farsçalarla karışık biçimde yer almaktadır.

El-Ezher kütüphanesinde bulunan yazmalarla ilgili katalog çalışması yapılabilir. Bu kütüphane Ezher Üniversitesi Rektörlüğü dışında direkt El-Ezher Şeyhliğine bağlıdır. ⁷ El-Ezher Şeyhliği ile yapılacak bir kültür anlaşmasıyla bu eserlerimizle ilgili çalışmalar yapılabilmeyeceği yazmalarımızın dijital ortama aktarılması konusunda işbirliği yapılabilir.

3- Kahire Üniversitesi Kütüphanesi

Kahire Üniversitesindeki yazmalarla ilgili sağlıklı bir katalog çalışması bulunmamaktadır. Mevcut olan katalog, bilgisayar ortamına aktarılan biçimde değil de geleneksel yöntemle yani kart katalogu aracılığıyla bibliyografik erişim biçimindedir. Buradaki yetkililerin verdikleri bilgilere bakılırsa yazmaların sayısı 5000 civarındadır. Bize göre bu sağlıklı bir rakam olmayıp çok abartılıdır. Kahire Üniversitesindeki yazma eserler, Kahire Üniversitesi tarihî ana yerleşkesi içinde bulunan Edebiyat Fakültesi binasında korunmaktadır. Ne var ki buradaki eserler araştırmacıların istifadesine kapalıdır. Eserlerin rutin bakımlarının uzmanlar

⁶ Hasibe Mazioğlu (1992) Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yay. s. 16. Ankara

⁷ (El-Ezher şeyhliği, rektörlük olmayıp rektörlüğün üstünde olan bir makamdır. Ezher şeyhliği, Ezher Üniversitesi dâhil olmak üzere Ezher'le ilgili pek çok kurumun yöneticiliğidir.)

tarafından yapıp yapılmadığından emin değiliz. Buradaki yazmaların bir bölümünün bakımsızlık ve doğal yıpranma gibi sebeplerle heba olacakları endişesini taşımaktayız. Kahire Üniversitesi Rektörlüğü ile yapılacak bir işbirliği anlaşmasıyla söz konusu yazmalarımızın bakım ve onarımı dâhil olmak üzere korunması mümkün olabilir. Bu eserler her ne kadar bizim kültürel mirasımız olsa da Kahire Üniversitesi için de önemli bir tanıtım aracı durumundadır. Kahire Üniversitesi yetkililerinin şartların elvermesi durumunda bu konuda her türlü işbirliğine hazır oldukları izlenimine vardık. (Özellikle Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleriyle yaptığımız görüşmelerden) Ülkemizin sosyal bilimler ağırlıklı bir üniversitesi ile Kahire Üniversitesi arasında işbirliği protokolü hazırlanıp uygulamaya konabilir. Üç yıl önce bu konuyla ilgili olarak Türk Dil Kurumu yöneticilerinin Kahire Üniversitesini ziyaret edip yazma eserlerimiz konusunda Edebiyat Fakültesi yetkilileriyle görüşmeler yaptıklarını biliyoruz.

Farklı bir yöntem olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bu konularda ciddi adımlar atarak yerinde tespit ve incelemelerde bulunabilir. Kültürel anlaşmalar imzalayarak hayata geçirebilir. Yazma eserlerimizle ilgili Kahire Üniversitesindeki belirsizliğin aynı mekândaki Farsça yazmalar için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuyla ilgili önceki yıl tanış olduğumuz bir örneği aktarmakta fayda görmekteyiz. Kahire'deki bir üniversitenin Fars Dili ve Edebiyatı bölümünden bir öğretim üyesi geçmişte bir şekilde fotoğrafladığı Kahire Üniversitesindeki nâdir bir Farsça yazmayı yeniden görmek istiyor. Üniversitedeki arkadaşları vasıtasıyla yazmaya ulaşıyor. Yazmayı incelediğinde eserin güvellenmeden dolayı pek çok varağının okunamayacak şekilde tahrip olduğunu görüyor. Bu öğretim üyesi, varakların büyük bölümünün güve dolayısıyla tahrip olduğuna mı üzülün; birkaç yıl öncesinden eseri sağlıklı bir şekilde fotoğrafladığıyla mı teselli bulsun... Olayı duyduğumuzda biz de çok üzüldük. Kahire Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan Türkçe yazmalardan bazılarının hatta pek çoğunun akıbeti de bu şekilde olabilir. Bundan endişe etmekteyiz...

4- İskenderiye Kütüphanesi

Yazma eserlerimizin bulunduğu kütüphanelerden birisi de İskenderiye Kütüphanesidir. Buradaki Türkçe yazma eserlerin sayısı yaklaşık iki yüzdür. Bu kütüphanedeki Türkçe yazmalarla ilgili herhangi bir katalog bulunmamaktadır. Bu nedenle yazmalarımızın mahiyeti bilinmemektedir. İskenderiye Kütüphanesi yöneticilerinin de Türkiye'den gelecek işbirliği ve protokol tekliflerine gayet sıcak baktıklarını düşünüyoruz. Kendileriyle geçmişte yaptığımız bir görüşmede konuyu gündeme getirdiğimizde sıcak bir yaklaşım sergilemişlerdi.

Yazma Eserlerimizin Bulunduğu Diğer Kütüphaneler

- El- Mahed el- dini bi's-Semihe
- Rifea el-Tantavi Kütüphanesi bi's-Sühac⁸

⁸ Mısır'ın pek çok kentinde bulunan kütüphanelerde ve şahısların özel kütüphanelerinde yazma eserler bulunmaktadır

SONUÇ

Mısır'la öteden beri kültürel ilişkilerimiz devam etmektedir. Mısır'ın çeşitli kütüphanelerinde sayısı yaklaşık olarak on binin üzerinde olan matbu ve yazma eser bulunmaktadır. Matbu eserler aşağı yukarı 1930 yılı öncesi basılan Türkçe kitaplardır. (Özellikle Bulak Matbaasında basılan kitaplar dahil) Türkçe yazma eserler Türkiye ve diğer ülkelerdeki araştırmacıların istifadesine sunulamamıştır. Anıt eserlerimizden olan Kutadgu Bilig'in dünyadaki üç yazma nüshasından birisi Kahire'de bulunmaktadır. Daha pek çok dinî, tasavvufî ve edebî eserin yazma nüshaları Mısır'da bulunmaktadır. Osmanlı yazma eserleri iki ülke arasındaki kültürel işbirliğinin geliştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Mısır'daki yazma eserlerle ilgili katalog çalışmaları geliştirilerek tamamlanmalıdır. İki ülke arasında yapılacak diplomatik anlaşmalarla yazma eserlerin birer dijital kopyasının elde edilmesi imkanı zorlanabilir. Mısır'daki yazma eserlere ulaşma ve bunların değerlendirilmesi buradaki kültürel mirasa sahip çıkmanın en önemli yollarından birisidir. Bu çalışmada Mısır'da bulunan Türkçe yazma eserlerden söz edilerek kültür hazinesi niteliğinde olan bu eserlerin tespitinde emeği geçen değerli şahsiyetlere vurgu yapılmıştır. Eserlerin bulunduğu kütüphane isimleri ve karşılaşılan sorunlarla çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Bu eserlerle ilgili olarak Mısır ve Türkiye arasında işbirliği şartlarının kaçınılmazlığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Eymen, F. S. (1996), *Dârü'l-Kütübü'l-Miriyye Tarihuha Tatavvuruha*, Kahire: Dârü'l-Arabiyye Li'l-Kitab.
- Fahmy, K. (1997), *All The Pasha's men: Mehmed Ali His Army And The Making Of Modern Egypt*, Cambridge: Cambridge University.
- Hızlan, D. (2008) *Hürriyet Gazetesi*, İstanbul: 13 Ocak
- İhsanoğlu, E. (2006). *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*. İstanbul: IRCICA Yay.
- İhsanoğlu, E., Aynur, H. (2003), *Yazmadan Basmaya Geçiş, Osmanlı Basma Kitap Geleneğini Doğuşu, (1729-1848)*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları XXII, Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan I, s. 219-255.
- İhsanoğlu, E., Salih S. (2003), *el-Sakkafe el-Türkiyye fi Mısır Cevanib min Tafual el-Hadari beyn el Mısriyyin ve'l-Etrak, Mısır'da Türk Kültürü İzleri*, İstanbul: İRCİCA.
- Kalyon, Abuzer (2013), *Divan Şiirinin Nil'deki Sesi Ayşe Teymûrî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalyon, Filiz (2014), *Divan Şiirinin Nil'de Açan Çiçeği Gülperî Hanım ve Güldeste-i Hâtırât*, Ankara: Akçağ Yay.
- Mazioğlu, Hasibe (1992), *Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Tırzî, Nasrullah Mübeşşir (1982-1983), *Fihris el-Matbu'at el-Türkiyye el-Osmaniyye, I-IV. c.* Kahire: El-Heyet el-Mısriyye el-Amma li'l-Kitab.
- Tunç, Semra (2012), *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair, Çeşm-i Âfet ve Dîvânı*, Konya: Palet Yay.